

hasznot hoz azok számára, akik nem tudnak saját állományukkal részt venni az együttműködésben. A technológia nem garantálja mindenki számára a hozzáférést, és a korszerű hozzáférés csak azoknak áll majd rendelkezésére, akik fizetőképesek.

Szolgáltatásainkat nem rendelhetjük alá a technológiának: a gyarapító könyvtárosoknak gondoskodniuk kell arról, hogy legyenek megfelelő dokumentumaink, amelyeket másokkal közösen használhatunk. Ha a legdrágább dokumentumokat több helyen lemondják, az a gyűjtemények uniformizálódásához vezet. A törlést egyeztetni kell, az egyedi állományokat pedig közösen kell hozzáférhetővé tenni, arra is figyelve, hogy bizonyos dokumentumok soha nem lesznek elektronikusan elérhetők.

Szakmai kényszer

Az állományfejlesztési együttműködésnek a legkülönbözőbb gyökerei vannak. Gazdasági ösztönzést jelent a költségvetési források csökkenése. A könyvtárvezetők úgy vélhetik, hogy az együttműködés javítja a könyvtári szolgálat presztízsét, és a számítógép is jobban kihasználható. A kiadók

árképzése is együttműködésre kényszeríthet, a kedvezőbb közös licenccégek miatt. Akármilyen legyen is az együttműködés indítéka, a gyűjtemények felelőseinek a szakmai szempontokat kell érvényesíteniük.

Az együttműködés nem ingyenes, és nem is könnyű dolog. Időt (pénzt) kell szánni a tervezésre és a kommunikációra, valamint a személyzet képzésére. Mindezt a szokásos feladatokon felül kell elvégezni, tárgyalókészségüket is latba vetve, hogy a partnerek megegyezésre jussanak. A gyűjteményért felelős szakembereket megfelelően kell motiválni ahhoz, hogy mindezt vállalják, és ne vegyék figyelembe a virtuális könyvtár koncepciójában rejlő túlzásokat. A gyűjteményfejlesztési együttműködésre csak akkor érdemes törekedni, ha hasznára válik azoknak, akiket szolgálunk – a könyvtárhasználóknak.

/CHAPMAN, E.: Buying shares in libraries: the economics of cooperative collection development. = IFLA Journal, 24. köt. 2. sz. 1998. p. 102–106./

(Hegyközi Ilona)

Elektronikus folyóiratok kezelése Problémák és megoldásuk

A Glasgow-i Egyetemi Könyvtár – tipikusan a közepes-nagy kategóriába tartozó brit könyvtár – évente mintegy 60 000 folyóiratszámot kezel. A könyvtár 4500–5000 folyóiratcímre fizet elő, további 1500 címet kap ajándékba vagy csereként. A könyvtár weblapjain és online katalógusán mintegy 600 elektronikus (e-)folyóirat férhető hozzá, számuk egyre nő, de nyilván kisebbségben vannak a nyomtatott állományhoz képest.

Mi kapható?

Az első lépés annak megállapítása, hogy milyen e-folyóiratok vannak, és milyen feltételek mellett lehet őket elérni. Számos ingyenes e-folyóirat érhető el a Weben, róluk tájékoztat a naponta frissített amerikai *NewJour* lista. Csaknem minden kiadónak van már webhelye, ahonnan meg lehet tudni, milyen e-folyóiratokat nyújt. Ezenkívül a legtöbb előfizetői ügynökség is üzemeltet „e-média” katalógust a Weben, amely – a „tradicionális” CD-ROM címek mellett – tartalmazza az e-folyóiratokat is.

Hogyan férhetünk hozzá?

A következő lépés az elérés módozatainak megismerése. Ha pillanatnyilag eltekintünk az előfizetési díjaktól, nem (nagy) túlzás azt állítani,

hogy mindegyik kiadó a hozzáférést különböző módokon szabályozó mechanizmussal operál, bár e téren hamarosan változtatni fognak. Ez megnehezíti a hozzáférést. Eleinte felhasználónév és jelszó használatával lehetett bekapcsolódni egy online szolgáltatásba, ez önmagában is púp volt a nagy ügyfélforgalmú könyvtárak és információs központok hátán.

A könyvtári közösségek nagyrészt sikeresen lobbiztak a felhasználónévtől és jelszótól függetlenül, az IP alapján működő bekapcsolódás érdekében. Ez lehetővé teszi a felhasználók transzparens hozzáférést az adott helyről, sőt, társaságos hozzáférés is megoldható a könyvtáron kívüli helyszínekről. Ez esetben persze járatosnak kell lennünk az IP hálózati és alhálózati ügyekben, és küzdenünk kell a liberális könyvtári politikáért. A legtöbb kiadó támogatja ebben a könyvtárat, de mások adminisztratív akadályokat gördítenek e megoldás elé.

Számos elérési és kezelési probléma megoldható azzal, hogy az e-folyóiratok egy új „szupermarketjénél” fizetünk elő. Ezeket a nagy előfizetői ügynökségek működtetik, pl. a Blackwell *Electronic Journals Navigator*, a Swets *SwetsNet* vagy az OCLC *Electronic Collections Online* szolgálata. Az ilyen szolgálatok abban egységesebbek, hogy a legtöbb engedélyezési és hozzáférési nehézség

megoldását magukra vállalják, és előfizetés ellenében jelszó nélküli elérést biztosítanak valamilyeni teljes szövegű e-folyóiratukhoz, legalábbis azokhoz, amelyek a velük szerződött kiadók elektronikus termékei. Ezek az ügynökségek az e-folyóiratok kezelésének és a velük való gazdálkodásnak a hasznos információit is átadják ügyfeleknek.

Előfizetési problémák

Az e-folyóiratokra való előfizetéstől ódzkodnak a könyvtárosok. E téren is minden kiadónak saját politikája van. A leginkább követett út az, hogy a kiadó néhány hónapig vagy egy évig ingyenes hozzáférést biztosít néhány, vagy akár valamennyi e-folyóiratához, vagy azokhoz a címekhez, amelyek nyomtatott változataira a könyvtár előfizet. A kóstoló után előfizetési díjat vezetnek be. A kiadók többsége a nyomtatott + elektronikus változat együttes előfizetésének nyújt előnyt azzal, hogy 10–30%-os kedvezményt ad a csak nyomtatott termék előfizetési díjából; a csak elektronikus változat előfizetését nemigen támogatják. A kiadók egy része az e-változatot és a nyomtatott változatot közös előfizetésért kínálja, így a felhasználót rászoktatja az e-folyóiratok olvasására. Viszont várható, hogy a könyvtárak rövid időn belül csak az e-változatot szeretnék megrendelni, még hozzá csökkentett árért. Az Egyesült Királyságban az a probléma, hogy az elektronikus termékekre 17,5% ÁFA fizetendő, míg a nyomtatott termék ÁFA-mentes.

Az elektronikus információ vásárlásának másik módja a konzorciumokba tömörülés. Számos sikeres egyezményt hoztak tető alá az Egyesült Államokban nagy egyetemi kiadókkal, amelyek lehetővé tették az online kapcsolódást sok e-folyóirathoz csökkentett áron. Pl. a konzorcium minden tagja hozzáférhet ahhoz az e-folyóirathoz, amelynek nyomtatott változatára a konzorciumnak legalább egy tagja előfizet.

Olvasni a képernyőn vagy nyomtatni?

Lényeges momentum az e-folyóiratok használati technikája. Ha feltételezzük, hogy minden használónak van gyors számítógépes hozzáférése az Internet-böngészőkhöz, még megmarad a cikkolvasó szoftver kérdése. Számos cikk HTML használatával íródott, aminek sok előnye van (pl. egyszerű kapcsolat a hivatkozásokhoz és azokból,

fényképek és grafikonok láthatósága, video- és hangbetétek lehetősége). A legtöbb kereskedelmi kiadó azonban a HTML helyett vagy mellett Adobe Acrobat PDF formátumot használ. A PDF nem nagyon alkalmas a képernyő olvasására, viszont nyomtatott változat előállítására jó, ami pontosan olyan termék, mint a jó minőségű papír folyóirat. Az Acrobat megjelenítő szoftver ingyen letölthető, de ez újabb akadályt jelent azok számára, akik nem teljesen járatosak a számítógépi állományok kezelésében.

Ugyancsak feltétele az e-folyóiratok olvasásának a jó minőségű lézernyomató. Az Acrobat dokumentumok nyomtatása ugyanis nagyon sokáig tartana gyengébb minőségű nyomtatókon. Természetesen más szoftvertermékek is léteznek az e-folyóiratok cikkeinek megjelenítésére és nyomtatására. Figyelembe kell vennünk, hogy alig van valaki, aki a folyóiratcikket szívesebben olvassa a képernyőn, mint papírhordozón.

Mennyire ismertek?

Az eddigi akadályok leküzdése után a következő feladat az e-folyóiratok hozzáféréseinek propagálása a nyilvánosság előtt. Ez különböző szinteken végezhető, a katalógustól kezdve; bár kérdéses, hogy hogyan lehet katalogizálni azt, ami fizikailag nincs meg a könyvtárban. Viszont a katalógusok feladata, hogy a nyilvánosságnak feltárják a könyvtár teljes kínálatát, tehát az előfizetett és az ingyenesen elérhető e-folyóiratokat is.

Az e-folyóiratok elérhetőségének ismertetése alkalmas további módszer a könyvtár webhelyén szolgáltatott információ. Itt inkább a folyóiratok listáját célszerű közölni, mintsem kapcsolatot adni a kiadóhoz; kevés felhasználót érdekel, hogy mely folyóiratot melyik kiadó forgalmazza.

Az e-folyóiratokat éppúgy reklámozni kell, mint bármely más információs szolgáltatást. A használat népszerűsítésének és terjesztésének eszközei között szerepel a dokumentáció, az oktatás, a népszerűsítő cikkek, a bemutatók stb. Az e-folyóiratok hallatlan előnyt jelenthetnek mindenkinek, érdemes megszervezni minden nehézséget, hogy sietessük az e-publikációk széles körű elfogadását, mindennaposá válását.

/KIDD, T.: *Electronic Journals management: Some problems and solutions.* = *ASLIB Managing Information*, 4. köt. 10. sz. 1997. p. 25–26., 31./

(Roboz Péter)